

Tuomioistuinten riippumattomuus

Lakimies
5/2024
s. 599

Vallan kolmijako-opilla pyritään estämään vallan väärinkäyttö jakamalla valta ylimpien valtiotelinten välillä. Suomessa eduskunta säätää lait, toimeenpanovaltaa käyttää presidentti yhdessä valtioneuvoston kanssa ja tuomiovallan käytöstä vastaavat riippumattomat tuomioistuimet.

Tuomioistuinten riippumattomuus tarkoittaa tiivistetysti sitä, että lain soveltamisessa ainoana ohjenuorana on voimassa oleva oikeus. Tästä seuraa, ettei mikään ulkopuolinen taho saa painostaa tuomioistuimia ja niissä työskenteleviä tuomareita. Painostamisriskiä voidaan minimoida tuomareiden vahvalla virassapysymisoikeudella. Perustuslain mukaan tuomaria ei voida julistaa virkansa menettäneeksi muutoin kuin tuomioistuimen tuomiolla eikä tuomaria myöskään saan ilman hänen suostumustaan siirtää toiseen virkaan, ellei siirto aiheudu tuomioistuinlaitoksen uudelleen järjestämisestä.

Tuomioistuinten riippumattomuus ei ole selviö. Perustuslain mukaan tavallisella lailla voidaan esimerkiksi säätää tuomarin velvollisuudesta erota virasta määräiässä. Periaatteessa tuomarikuntaa voitaisiinkin uudistaa alentamalla laissa säädettyä eläkeikää. Perustuslaki ei myöskään estä korkeimpien oikeuksien tuomarien määrän kasvattamista. Myös vakinaisten tuomarien nimittämisvalta on toimeenpanovallalla. Tunnistettavissa on myös muita riskitekijöitä, jotka voivat vaarantaa tuomioistuinten ja niissä työskentelevien tuomareiden riippumattomuuden. Uhkatekijät voivat vaikuttaa etäisiltä, mutta lähiaikoina huolestuttavia kehityskulkuja on ollut havaittavissa myös Euroopan unionin jäsenmaissa.

Mahdollisiin ongelma-aikoihin voidaan varautua vain ennakkollisesti. Suomessa asetettiin tammikuussa 2024 niin sanottu riippumattomuustyöryhmä analysoimaan tuomioistuinten riippumattomuutta sekä sitä turvaavia perustuslaillisia muutostarpeita. Työryhmä on tarpeellinen, mutta samalla on hyvä muistaa, että oikeudenhoidon riippumattomuus edellyttää myös riippumatonta syyttäjälaitosta ja asianajokuntaa. Myöskään tuomioistuinten riippumattomuus ei riitä, jos kansalaiset epäilevät lainkäytön laatua ja puolueettomuutta. Riippumattomuuden lisäksi tarvitaan siis taitavia tuomareita.

Tässä numerossa Satu Heikkilä tarkastelee artikkelissaan tuomioistuinten ja niissä työskentelevien tuomareiden riippumattomuutta. Johtopäätösten mukaan tilanne on Suomessa pääpiirteissään hyvä. Riippumattomuutta päästään siis kehittämään toimivalta pohjalta, mikä onkin ensiarvoisen tärkeää kehittämistyön onnistumiseksi.

Muissa artikkeleissa tarkastellaan teknisen ohjeen suojaa liikesalaisuusdirektiivin valossa, datafikoituvaan peruskouluun liittyviä oikeudellisia ongelmia sekä oikeusavun unohdettua historiaa, erityisesti sitä, kuinka naisliike kytkeytyi Suomessa julkisen oikeusavun syntyyn.

Monipuolinen numero sisältää lisäksi yhden pienemmän kirjoituksen, lektion ja siihen liittyvän vastaväittäjän lausunnon, kaksi oikeustapauskomenttia sekä kaksi kirja-arvostelua.

Tatu Hyttinen
päätoimittaja